

Што ў слове ўзышло

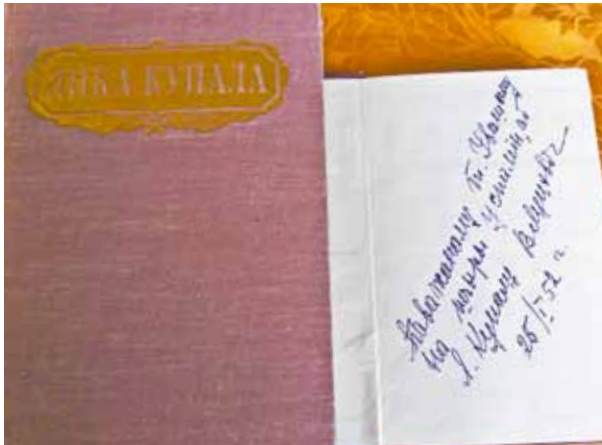
Дата нараджэння Васіля Івашына (1913 — 2009), акадэміка, кавалера ордэна Айчыннай вайны 2-й ступені, шчаслівым чынам супала з гістарычнай датай усенароднага свята Дня Перамогі, што заўжды было прадметам гонару юбіляра.

**Міхась ТЫЧЫНА,
фота прадастаўлена
ЦНБ НАН Беларусі**

У пачатку 90-х гадоў Алесь Адамовіч, які тады жыў у Маскве, падчас аднаго са сваіх досыць частых прыездаў у Мінск нечакана спытаў у мяне: «Праўда, што Васіль Івашын піша і друкуе вершы?» Я ахвотна пацвердзіў, што гэта сапраўды так.

Васіль Івашын здзівіў не толькі Адамовіча, але і многіх сваіх калег. Па сутнасці, ён абверг даўні стэрэатып, які склаўся пра яго ў навуковым асяроддзі яшчэ ў 50-я гады, калі ён заявіў пра сябе як літаратуразнаўца. А сэнс гэтага стэрэатыпа зводзіўся да таго, што мы ў яго асобе нібыта маем ледзь не артадокса, які сцвярджае ў літаратурнай навуцы састарэлыя прынцыпы вульгарна-сацыялагічнай школы. У якасці прыкладу згадвалі яго навуковую манаграфію «Ля вытокаў сацыялістычнага рэалізму» (1963). Прынамсі, даводзілася чуць і ў акадэмічным Інстытуце літаратуры, і ў літаратурным асяроддзі такія меркаванні, заснаваныя на часам павярхоўных уяўленнях, неправераных чутках, скараспелых высновах, легкаважных суджэннях.

Шмат што тлумачылася мэтай і задачай, якую свядома ўзяў на сябе даследчык.

В. Івашына цікавілі тэарэтычныя і гістарычныя праблемы творчага метаду крытычнага і сацыялістычнага рэалізму як асобнага віду гуманітарных ведаў, якія прыкметна актуалізаваліся ў сітуацыі крызісу і распаду пануючых вульгарных уяўленняў. У гэтым сэнсе літаратуразнаўца ішоў у нагу з патрабаваннямі эпохі духоўнага абнаўлення ва ўсіх сферах грамадскага жыцця, што выявілася ў яго крытычным пераглядзе ранейшых поглядаў і імкненні да аб'ектыўнага даследавання. Глыбокі і грунтоўны аналіз купалаўскай і коласаўскай спадчыны, здзейснены з апорай на новыя архіўныя матэрыялы, дазволіў навукоўцу раскрыць асаблівасці эстэтычных поглядаў, творчага метаду і стылю родапачынальнікаў новай беларускай літаратуры, а таксама паказаць суадносіны з рамантызмам. Зразумела, што працэс вызвалення ад састарэлых догмаў і выпрацоўкі падыходаў насіў драматычны характар, і сляды гэтага пакутлівага пераадолення ідэалагічных перашкод і супярэчлівага станаўлення самога сябе як тэарэтыка і гісторыка новага літаратуразнаўчага пакалення навідавоку.

Навуковая метадалогія ў перыяд «адкрыцця рэчаіснасці» ў 50 — 60-я гады XX стагоддзя, акрамя ўсяго, набывала характар ператваральных адносін чалавека да навакольнага свету. У выніку выбар метадалагічных шляхоў і прыёмаў становіўся палітычным і ідэалагічным

выбарам, што само па сабе вымагала ад даследчыка павышанай асцярогі, асаблівай чуласці да змен грамадскай атмасферы. Гэта ён зразумеў яшчэ ў часы навучання ў транспартна-эканамічным тэхнікуме і ў Мінскім педінстытуце, калі ў маладога чалавека прачнулася любоў да мастацкага слова і цяга да складання вершаў. Гэта было родава-генетычнае адчуванне сваёй абранасці і свайго творчага шляху, калі прыгадаць, што Васіль Івашын быў сваяком выдатнага прэзідэнта Лукаша Калюгі (Канстанціна Вашыны), які раіў яму не кідаць пісаць: «Іскра ў табе ёсць!» Але гэта было і раньне разуменне таго, што лёс паэта, які, да ўсяго, піша па-беларуску, складаны і драматычны, пра што сведчыў наглядны прыклад блізкіх людзей. Лукаш Калюга ў студзені 1933 года быў арыштаваны і пазбаўлены волі на 5 гадоў, а 2 кастрычніка 1937 года паўторна арыштаваны і, паводле ўспамінаў яго сябра Франца Гінтаўта, расстраляны. У тым жа 1937 годзе быў рэпрэсіраваны бацька Васіля Івашына.

Пра лёс бацькі В. Івашын ужо ў наш час апавядаў у вершы «Сон»: «Страшны сон я бачу: / нібы кроў глытаю. / Што такое значыць? / — Сам сябе пытаю... / Раптам злая бура / Дуб стары зваліла / І на нашу хату / Дуб той паваліла. / Рушыла лавіна, / З громам шуганула / І ў адну хвіліну / Бацьку праглынула...» На вачах студэнта Івашына ў 30-я гады мінулага стагоддзя знікла беззваротна яго сябры-аднакурснікі, якія таксама, як і ён, пісалі вершы.

Паэтычная іскра, пра якую казаў юнаку Лукаш Калюга, не згасла і нагадвала пра сябе ў яго любові да беларускага слова і беларускай літаратуры. Літаратурная навука і літаратурная адукацыя ў жыцці і творчасці вучонага ішлі заўсёды поруч. Так было ў часы панавання камуністычнай монаідэалогіі, так было і ў часы пераходу да адкрытага грамадства. З удзячнасцю згадваю падручнік па літаратуры для 8 — 9 класаў (1959), адным з аўтараў якога, поруч з В. Барысенкам, быў В. Івашын. Падручнік з сучаснага пункту гледжання ад пачатку да канца пранізаны той самай монаідэалогіяй. Згадваецца, аднак, з цеплынёю, бо ў ім напамінала пра сябе трывалая аснова, на якой так ці інакш усё ж мог сфарміравацца чалавек нацыянальнай культуры, тым больш калі мець на ўвазе лёгкага да ўнушэння вучня сярэдняй школы, які да ўсяго меў вясковую моўную загартоўку. Падручнік вытрымаў 19 перавыданняў, а яго абноўлены варыянт, створаны ў суаўтарстве з

навання камуністычнай монаідэалогіі, так было і ў часы пераходу да адкрытага грамадства. З удзячнасцю згадваю падручнік па літаратуры для 8 — 9 класаў (1959), адным з аўтараў якога, поруч з В. Барысенкам, быў В. Івашын. Падручнік з сучаснага пункту гледжання ад пачатку да канца пранізаны той самай монаідэалогіяй. Згадваецца, аднак, з цеплынёю, бо ў ім напамінала пра сябе трывалая аснова, на якой так ці інакш усё ж мог сфарміравацца чалавек нацыянальнай культуры, тым больш калі мець на ўвазе лёгкага да ўнушэння вучня сярэдняй школы, які да ўсяго меў вясковую моўную загартоўку. Падручнік вытрымаў 19 перавыданняў, а яго абноўлены варыянт, створаны ў суаўтарстве з

“ Паэтычная іскра, пра якую казаў юнаку Лукаш Калюга, не згасла і нагадвала пра сябе ў яго любові да беларускага слова і беларускай літаратуры. Літаратурная навука і літаратурная адукацыя ў жыцці і творчасці вучонага ішлі заўсёды поруч. Так было ў часы панавання камуністычнай монаідэалогіі, так было і ў часы пераходу да адкрытага грамадства.

акадэмікам М. Лазаруком (1979), вытрымаў яшчэ 8, што не толькі сведчыла пра палітычную стабільнасць краіны, але і не ў апошнюю чаргу нагадвала пра навуковую грунтоўнасць кнігі.

У літаратуразнаўчых і метадычных працоўках, выдадзеных пад навуковым кіраўніцтвам В. Івашына, заяўляла пра лавя, няхай і прыкметна збедзеная, стыхія беларускага маўлення як выяўленне, паводле слоў Вільгельма фон Гумбальта,

Даведка «ЛіМа»

Пасля вайны В. Івашын вучыўся ў аспірантуры акадэмічнага Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы, быў загадчыкам сектара беларускай савецкай літаратуры, дырэктарам Інстытута педагогікі Міністэрства асветы БССР. З 1979 г. і да апошніх дзён жыцця працаваў вядучым навуковым супрацоўнікам-кансультантам Інстытута адукацыі. У друку выступаў з 1949 г. Сфера навуковых інтарэсаў — праблемы крытычнага і сацыялістычнага рэалізму, беларуска-рускіх і беларуска-ўкраінскіх літаратурных сувязей, метадыкі выкладання літаратуры ў школе. Акрамя грунтоўных навуковых манаграфій, школьных падручнікаў па беларускай літаратуры пад навуковым кіраўніцтвам Васіля Уладзіміравіча выдаваліся навукова-метадычныя працоўкі, прысвечаныя пытанням выкладання літаратуры ў школе. У апошнія дзесяцігоддзі жыцця апублікаваў тры зборнікі лірычных вершаў.

магутнага народнага духу. Гэта быў базіс для абуджэння і развіцця моўнай успрымальнасці, і не толькі сваёй літаратуры, гісторыі, культуры, але і іншамоўнай, іншанацыянальнай. Выкладанне беларускай літаратуры, як вядома, на працягу вялікага адрэзка часу сутыкалася з сур'ёзнымі перашкодамі. Сама беларуская літаратура была вымушана задавальняцца другараднай роляй як маладая, неразвітая, правінцыйная, ізаляваная ад сусветнага мэйнстрыму. Аднак, нягледзячы на ўсё гэта, беларуская літаратурная адукацыя добра ці кепска, але ратавала нацыянальную культуру ад поўнага вынішчэння і самазабыцця. Літаратурная навука, як умела, спрыяла натуральнаму жаданню беларусаў гаварыць на сваёй мове і чытаць, захапляцца, любіць мастацкія творы, напісаныя на ёй.

Беларус ад нараджэння і патрыёт паводле роду заняткаў. Васіль Івашын рабіў сваю справу з вялікай любоўю да будучых пакаленняў школьнікаў. Першыя падручнікі і дапаможнікі па літаратуры ствараліся

набываюць — і гэта не перабольшванне — катастрофічныя маштабы.

Нацыянальная адукацыя, у тым ліку і літаратурная, у час стварэння інфармацыйнага грамадства набывае ўсё большую каштоўнасць. Гэта выдатна разумеў Васіль Івашын. Добра помніцца, як гора-ча, паслядоўна і мэтанакіравана праводзіў ён свае ідэі і свае падыходы на метадычных семінарах і «крутых сталах», арганізатарам і навуковым кіраўніком якіх ён быў, поруч з М. Лазаруком і навуковымі супрацоўнікамі Нацыянальнага інстытута адукацыі. Гутарка ішла пра тое, што шпарка пашыраецца набор матывацый у атрыманні грунтоўных літаратурных ведаў, інтэлектуальны і маральны патэнцыял нашай краіны непасрэдна залежыць ад стану адукацыі, інвестыцый у навуковыя даследаванні і новыя тэхналогіі, ад вызвалення творчай энергіі і ўяўлення нашага народа, што можа ўжо на працягу аднаго-двух пакаленняў мякка і глыбока змяніць нацыянальныя менталітэт, асучасніць яго. Менталітэастваральныя функцыі адукацыі даўно вядомыя, а ў наш час актыўнага спаборніцтва розных нацыянальных адукацыйных сістэм, умения хутка і глыбока засвойваць сусветны досвед менавіта такі падыход да сваёй справы мае перспектыву. Арыентацыя на глыбінныя культурныя каштоўнасці дапамагае трансляцыі этыка-эстэтычных ведаў у Вялікім Часе і супрацьстаіць зігзагам у духоўнай сферы.

У тым, што менавіта В. Івашын у канцы 60-х гадоў стаў дырэктарам Інстытута педагогікі, была свая логіка. Некаторых калег Васіля Уладзіміравіча хіба што ўразіла неспадзяванка, з якой ён адначасова быў абраны акадэмікам Педагагічнай акадэміі ССРСР. Але таго вымагала адказная пасада, па сутнасці, вядучага навуковага кіраўніка адукацыйнага працэсу. Я, паступіўшы ў аспірантуру акадэмічнага Інстытута літаратуры, яшчэ заспеў Васіля Уладзіміравіча на пасадзе загадчыка сектара гісторыі беларускай савецкай літаратуры і з першых крокаў у новай сферы адчуў важкасць яго аўтарытэтнага слова, калі на пасаджэннях Вучонага савета, дзе ў тых часы прысутнічалі ўсе супрацоўнікі нашай невялікай навуковай установы і лічылі гэта за гонар, прымаліся рашэнні многіх важных праблем акадэмічнага жыцця і вызначаўся лёс літаратурнай навукі.

Жыццё і лёс акадэміка Васіля Івашына, глыбокага знаўцы беларускай літаратуры і культуры, навукі і адукацыі, яго нечаканае для многіх адкрыццё ў сабе паэтычнага дару, яго навуковая і грамадзянская пазіцыя яшчэ і яшчэ раз пераконвалі ў тым, што, робячы адну справу, маючы шматгадовае дачыненне да роднай літаратуры, дбаючы пра стан літаратурнай адукацыі і выхавання, немагчыма не ша-наваць зробленае калегам і не цаніць яго сапраўднай і надзвычай шчырай чалавечнасці, жывой зацікаўленай спагады.

“ Літаратуразнаўца ішоў у нагу з патрабаваннямі эпохі духоўнага абнаўлення ва ўсіх сферах грамадскага жыцця, што выявілася ў яго крытычным пераглядзе ранейшых поглядаў і імкненні да аб'ектыўнага даследавання.

пісьменнікамі і навукоўцамі. Мусіць, невыпадкова і тое, што ў сістэме нацыянальнай літаратурнай адукацыі на працягу трох дзесяцігоддзяў тон задавалі менавіта акадэмікі В. Івашын і М. Лазарук, выхаванцы акадэмічнага Інстытута літаратуры.

Канцэпцыя працэсу засваення літаратурных ведаў, створаная пад навуковым кіраўніцтвам гэтых закаханых у сваю справу, дасведчаных і прагрэсіўных вучоных яшчэ ў 1991 годзе, і ў наш час, калі здзяйсняецца ўкараненне новай канцэпцыі літаратурнай адукацыі, уражвае сваёй прадуманасцю як у галоўным, так і ў дэталях, тэарэтычнай і метадалагічнай абгрунтаванасцю, вынашанасцю асноўных ідэй і дзівоснай стратэгічнай прарорліваасцю. Шкада, што не ўсе, хто мае сёння дачыненне да стварэння абноўленых адукацыйных праектаў, гэта разумеюць, паддаючыся эмоцыям і прымхліваму жаданню ўсё вырашаць лёгка і хутка, не дбаючы пра магчымыя трагічныя наступствы. Пакуль, на маю думку, пэўная апрабаваная структура працуе, не стамілася (бо стамляецца і старэе нават метал), датуль яе варта выкарыстоўваць, удасканальваць і ўмацоўваць. Тым больш ва ўмовах, калі працэсы руйнавання ўжо правяральных і ўкаранёных мадэляў нацыянальнага існавання і самаабнаўлення, самастварэння